

ERIK BORGMAN

De kloof overbruggen

Prinsjesdagontbijt Dordrecht 20 september 2022

1.

We zullen het niet zo gauw toegeven, maar als Nederlanders lijken wij een beetje aan de zijlijn van de geschiedenis te zijn terechtgekomen. Dat wat we eerder stevig in de hand dachten te hebben blijkt zich aan onze invloed te onttrekken. Een coronacrisis, een stikstofcrisis, een landbouwcrisis en een woningbouwcrisis, een arbeidsmarktcrisis, een vluchtelingenopvangcrisis: het lijkt ons allemaal zomaar te overkomen en we lijken er maar niet in te slagen er iets aan te doen. De klimaatcrisis, die al veel langer loopt, de crisis in het vertrouwen in de overheid en onze publieke instellingen, de crisis in het vertrouwen in de rechtstaat zelf. En we komen tot niet veel meer dan wat we bij de coronacrisis gedaan hebben: ons zoveel mogelijk terugtrekken op onszelf, wachten tot het over is, zodat we weer verder kunnen met ons leven. We vergeten blijkbaar gemakkelijk dat we tijdens het wachten ook leven en er kinderen geboren worden en opgroeien, en mensen ziek worden en sterven. *Life is what happens to you while you are making other plans*, zong John Lennon, 'het leven is wat je overkomt terwijl je andere plannen maakt. We lijken in een situatie te zijn beland waarin het leven is wat ons *niet* overkomt, terwijl we wachten tot we weer plannen kunnen maken.

In het evangelie dat het lectionarium van de Rooms-Katholieke Kerk ons vandaag te lezen geeft, wordt gesuggereerd dat de familieleden van Jezus zich in een vergelijkbare situatie bevinden: ze voelen zich in de marge van zijn leven, misschien wel van het leven gedrukt. We lezen in het evangelie volgens Lucas:

Zijn moeder en zijn broers kwamen naar Jezus toe, maar wegens de drukte konden ze Hem niet bereiken. Men liet Hem weten: 'Uw moeder en uw broers staan daarginds en willen U zien.' Hij antwoordde hun: 'Mijn moeder en mijn broers zijn zij die het woord van God horen en doen' (Lucas 8,19-21).

Jezus lijkt op het toppunt van zijn roem en om hem heen gebeurt van alles. Direct volgend op deze passage wordt verteld hoe Jezus oversteeft naar het land van de Gerasenen, waar Hij een heel legioen demonen uitdrijft bij een man met wie niemand nog iets wist te beginnen (Lucas 8,26-39). Hij droeg geen kleren, dat wil zeggen hij stond buiten de samenleving en als demonen weer eens bezit van hem namen, probeerde men hem met kettingen en voetboeien vast te binden, maar hij liet zich niet vasthouden. Als Jezus met hem klaar is, zit hij gekleed en bij zijn volle verstand aan diens voeten: over effectief integratiebeleid gesproken! Het lucht de Gerasenen echter niet op en zij tonen op geen enkele manier blijdschap dat het leven van een mens zo fundamenteel ten positieve veranderd is. Ze zijn bang voor Jezus' ongekende kracht. Zo bang, dat zij vragen hem weg te gaan.

De Gerasenen weten niet goed wat ze met Jezus aan moeten. Iemand met de macht de situatie zo fundamenteel te veranderen, wie weet wat Hij van hen zal willen?! Zij blijven liever modderen met kettingen en voetboeien om de bedreigende krachten te overwinnen. Het werkt niet, maar het is vertrouwd en zij hebben het gevoel dat zij iets doen en zo enige greep hebben op de situatie. Ik heb de laatste tijd vaak het gevoel te midden van de Gerasenen te verkeren: steeds opnieuw worden oplossingen geprobeerd die niet werken, waarvan niemand werkelijk nog gelooft dat zij werken, maar die ons dan in ieder geval nog het gevoel geven dat wij ons best doen. Wij van de kerken, wij lijken in ons gedrag op de familieleden van Jezus. Wij lijken te vinden dat wij het eerste recht op hem hebben, op zijn aandacht en een deel van zijn macht. Waarom keert Hij zich nou nooit naar ons? De kerken hebben het immers moeilijk, zij lijken in nood als een boot die water maakt en Jezus lijkt wel te slapen en zich er niets van aan te trekken.

Als zijn leerlingen daarover klagen, zegt Jezus echter: 'waar is jullie geloof, jullie vertrouwen' (Lucas 8,23-25). En als zijn familieleden om zijn aandacht vragen, zegt Hij: Als je bij mij wilt zijn, moet je horen wat Ik zeg en doen als Ik (vgl. Lucas 8,21).

2.

Dus: wat doet Jezus eigenlijk? Jezus probeert de bezetene in het land van de Gerasenen niet te boeien, maar Hij verdiept zich in wat er met hem aan de hand is. Hij is niet bang voor hem, maar spreekt hem en de demonen die hem overheersen aan, zoals Hij eerder de wind en het water had aangesproken. Hij trekt zich niet uit de situatie terug, maar staat er middenin: incarnatie. Dat verandert klaarblijkelijk alles. Als het bezettingslegioen uiteindelijk verdreven is uit de man die eerder niet te temmen was, mag hij niet met Jezus het gebied verlaten, maar moet Hij er blijven. Jezus vraagt van zijn leerlingen niet alleen geloof en vertrouwen, maar geloof en vertrouwen dat zich uitdrukt in daden. Niet daden die in een keer problemen oplossen, maar daden die ervan getuigen dat wij niet bang zijn de problemen te delen. De Gerasenen proberen problemen op te lossen met behulp van wat zij met hun beperkte fantasie kunnen bedenken. Jezus verbindt zich met het probleem en wacht in deze verbondenheid op de weg waarvan Hij gelooft en vertrouwt dat deze zich dankzij de verbondenheid zal aandienen. Hij vraagt de man na zijn genezing daarvan te getuigen.

Bijna twee jaar geleden verklaarde paus Franciscus in zijn encycliek *Fratelli tutti* deze verbindende beweging van Jezus tot de methode bij uitstek van de kerk, de gelovigen en de mensen van goede wil. *Fratelli Tutti* beslaat meer dan 150 bladzijden, maar de encycliek is in een zin samen te vatten: als er een kloof ontstaat tussen mensen, vraag dan niet wiens schuld dat is, welke fouten anderen hebben gemaakt en wat ze goed te maken hebben, maar steek dan die kloof over. Jij. Voeg je bij de ander, vraag naar haar of zijn wonden en verbindt ze – de parabel van de Barmhartige Samaritaan staat in de encycliek centraal, en u herinnert zich misschien de uitspraak van de paus dat de kerk zou moeten zijn als een veldhospitaal in oorlogsgebied – en maak duidelijk dat ze je aan het hart gaan. Soms kunnen we niet meer doen dat de pijn voelen om wat er aan verschrikkelijks gebeurt en huilen. Laten we dan huilen, of als we dat niet durven. laten we knarsetanden, klagen, roepen en vloeken met de psalmen: hoe lang nog?

Huilt er onder ons nog iemand om de vluchtelingen die door ons bestuurlijk falen nog weer langer moeten wachten tot ze kunnen worden herenigd met hun gezinnen? Huilt er nog iemand om de toestand in de jeugdzorg, waar de inspectie keer op keer aan de bel heeft getrokken maar waar kwetsbare jonge mensen nog altijd geen goede behandeling krijgen. Huilt er iemand om ons, Nederlanders, die onszelf maar moed in blijven spreken door te blijven zeggen dat wij in zo'n fantastisch land leven. Het begint in mijn oren steeds meer te klinken als het gebed van de farizeeër in Jezus' parabel: 'God, ik dank u dat ik niet zo ben als de andere mensen'. Zo steek je geen kloven over, zo maak je ze onoverbrugbaar. Het wordt misschien tijd om met de tollenaar in dezelfde parabel voor Gods aangezicht te gaan staan en te zeggen: 'O God, genade voor een arme zondaar!' (Lucas 18,11 en 13). Deze man ging gerechtvaardigd naar huis, zegt Jezus. Hij kon opnieuw beginnen, opnieuw zijn weg zoeken en vinden in verbondenheid met anderen, in verbondenheid met God. Dat zou het ons misschien mogelijk maken te breken met de angst van de Gerasenen en de mopperige verongelijkheid van Jezus' familieleden.

3.

Al in het eerste jaar van zijn pontificaat schreef paus Franciscus:

Door [het] model [dat Jezus voorleefde] gefascineerd, willen wij ons tot het uiterste in de maatschappij invoegen, delen wij het leven met allen, luisteren wij naar hun zorgen, werken wij materieel en spiritueel met hen samen in hun noden, verheugen wij ons met

hen die vreugde hebben, huilen wij met hen die huilen, en zetten wij ons, schouder aan schouder met de anderen, in voor de opbouw van een nieuwe wereld. Maar niet als een verplichting, niet als een last die ons uitput, maar als een persoonlijke keuze die ons vervult van vreugde en ons identiteit verschaft (*Evangelii Gaudium*, 269).

Onze identiteit bewaren we niet door afstand te houden van de wereld en haar problemen, alsof wij er niets mee te maken zouden hebben, of in het bezit zouden zijn van een alleen voor ons werkzame oplossing. De wereld is onze wereld, de pijn van de wereld is onze pijn, omdat het in Christus de pijn van God is. Zoals de Hebreënbrief zegt: 'Hoewel Hij Gods Zoon was, heeft Hij in de school van het lijden gehoorzaamheid geleerd (Hebreëën 5,9). Wat paus Franciscus ziet als de christelijke eigenheid, formuleert hij in de slotzin van het citaat: 'Niet als een verplichting, niet als een last ... maar als een persoonlijke keuze die ons vervult van vreugde.' Blijdschap om te behoren tot deze wereld die Gods wereld is en haar te mogen dienen, dat drukt de christelijke eigenheid uit.

Dat vraagt onderhoud. Aan het slot van *Fratelli Tutti* stelt de paus:

als de muziek van het evangelie niet meer weerklinkt in ons diepste wezen, zullen wij de vreugde verliezen die uit mededogen voortkomt, de tederheid die uit vertrouwen geboren wordt en de vergevingsgezindheid die zijn oorsprong vindt in het bewustzijn dat ook wij vergeven en gezond zijn. Als de muziek van het evangelie niet langer weerklinkt in onze huizen, op onze pleinen, in onze werkplekken, in ons politieke en financiële leven, dan hebben we de melodie uitgezet die ons oproept te vechten voor de waardigheid van elke mens (no. 277).

Dit duidt wat mij betreft de taak aan niet alleen van de Rooms-Katholieke Kerk, maar van alle kerken: niet klagen over de moeilijke tijden, ons niet laten ontmoedigen door het gebrek aan applaus, de overmaat aan kritiek of de oorverdovende onverschilligheid, maar aangestoken door de Geest zorgdragen dat het evangelie blijft klinken op alle plaatsen waar mensen zijn. Niet als een esoterische verkondiging, een verhaal alleen van betekenis voor ingewijden dat gelovigen zich op zichzelf laat terugtrekken. Het is uiteindelijk het evangelie zelf dat volgens paus Franciscus de bron is van

de voorrang die gegeven wordt aan de relatie, aan de ontmoeting met het heilige mysterie van de ander en aan de universele verbondenheid met de hele menselijke familie, als de roeping van iedereen.

Het evangelie opent ons op ongekende wijze voor elkaar, betreft ons op elkaar, verbindt ons aan elkaar en dringt erop aan dat wij de kloven tussen mensen oversteken en dichten: dat in woorden verkondigen en in daden exemplarisch laten zien. Dat is de taak van de kerk. De vraag is dan: waar doet zij dat al, waar werkt de Geest al, en hoe kunnen wij dat versterken.

Maar paus Franciscus heeft in *Fratelli Tutti* niet alleen een boodschap voor de kerk. De encycliek stelt de retorische vraag of de wereld wel kan functioneren zonder goede politiek. 'Kan er een effectieve weg zijn naar universele zusterlijkheid en broederlijkheid en naar sociale vrede zonder goede politiek?' Nee, dus en de encycliek heeft een heel hoofdstuk dat getiteld is: 'Een betere politiek'. Daarbij gaat het volgens de paus voor alles om wat hij noemt 'een door naastenliefde verruimde blik'. Die blik is volgens hem 'de kern van de authentieke geest van de politiek', want alleen deze blik kan de waardigheid van anderen erkennen ze werkelijk in hun waardigheid waarderen en in hun eigenheid respecteren en ze zo helpen daadwerkelijk in de samenleving te integreren (*Fratelli Tutti*, no. 187). Ook de paus signaleert dat de politiek op het moment vaak vormen aanneemt die de overgang naar betere verhoudingen eerder belemmert

dan bevordert (no. 154). Maar waar worden ze wel bevorderd? Waar en door welke bestuurders en beleidsmakers worden mensen in hun waardigheid gezien waar dat eerder niet gebeurde en valt daarvan te leren? Waar is er aanleiding om te verkondigen dat Gods Geest nog altijd onder ons werkzaam is en bezig is Gods koninkrijk te vestigen, het nieuwe Jeruzalem op te bouwen en de nieuwe hemel en de nieuwe aarde te vormen?

4.

Het thema van vanmorgen is: Kloven overbruggen. Gelovigen weten dat zij daarvan leven, want als God niet zelf de kloof tussen hemzelf en ons overbrugt zou hebben, zouden wij van God los zijn. Het zou goed zijn als we ons dat weer wat scherper zouden realiseren en ons er dankbaar voor zouden tonen. Naast deze kloof stellen andere kloven niet veel voor. Niet dat ze geen slachtoffers maken, dat doen ze helaas en tot onze schande volop, maar dat is niet nodig. Zoals de apostel Paulus schrijft in de tweede brief aan de christenen van Korinte: God heeft ons door Christus met zich verzoend en ons de dienst van de verzoening toevertrouwd (2 Korinte 5,18). Mij lijkt moeilijk vol te houden dat er niets te verzoenen valt, dus ik zou zeggen: waar wachten we nog op? Als we goed kijken, zien wij dat de Geest al bezig is ons voor te gaan. We hoeven alleen maar te volgen.